

Зелен ли е зеленият кон?

Иво Братанов

Is the green horse green? The report shows the meaning of the collocation "green horse". It makes an attempt to explain the meaning of this collocation, trace its origins as well as give various fiction and folklore examples about its usage.

Key words: Collocation, collocation "green horse", origin.

ВЪВЕДЕНИЕ

Повод за написването на този кратък осведомителен доклад е словосъчетанието *зелен кон*, което се среща в популярния израз „зелен кон и умен даскал няма”¹. Значението на прилагателното име *зелен* в словосъчетанието вече е било изследвано (вж. [Петрова, Ганева] и цитираната там литература). Настоящият доклад има за цел да посочи каква промяна е претърпял смисълът на словосъчетанието *зелен кон*, тъй като тя е довела до появата на израза «зелен кон и умен даскал няма»².

ИЗЛОЖЕНИЕ

И така, има ли *зелен кон*? Да, има – поне според българското народно творчество. Ето примери от две народни песни: **1.** „Подухна ми тих ветър, / та издуха медно гумно, / на гумното сив-зелен конь / и на коньо синьо седло” [Дете на сив-зелен кон]; **2.** «Процвиллил ми сив-зелен кон / низ ливади, низ зелени, / край кладенци край студени. / Дочула го Павлу майкя, / па на коня проговоря: / – Що ми цвиллиш, сив-зелен кон, [...] / Отговаря сив-зелен кон: / – Фала тебе, Павлу майкя! / Нали питаш, да ти кажа: [...] / Павлу майкя отговори: / – Леле варай, сив-зелен кон! / Ти за това грижа немай» [Процвиллил ми сив-зелен кон].

За *зелен кон* се споменава и в някои български народни приказки; така например в приказката „Дяволът и ученикът му” ученикът на дявола се превръща в *зелен кон*, вж.

Като дошле до пазаро, момчето казало на макия си:

– Мале, я че станем един кон много хубав, ти да ма вързеш с една ремичка и да ме продадеш [...]

*Направило се на един зелен кон, много убав. [Дяволът и ученикът му 1963: 437]*³

Словосъчетанието *зелен кон* се открива и в класически текстове на българската литература. Ето пример, ексцерпиран от Пенчо-Славейковата поема „Кървава песен”: „така сега над тях сърменодрехий млад / Войвода, яхнал горд зеления си ат, / арабски, начелд на буйната дружина, / пред знаменосеца, изстъпи там и мина” [Славейков 1958: 138].

А ето и три обяснения на разглеждания израз: **1.** „бял или светлосив кон с дребни и тъмни петна, „на пулове” [Илчев 1975: 103]; **2.** кон, „който е сив с доста черно и изглежда зеленикав” [Речник на българския език 1987: 879]; **3.** „пъстър“ кон” [Ганева, Петрова 10]. Третото обяснение на разглеждания израз е по-общо, а първите две конкретизират цвета (бял, светлосив или сив) и наличието на тъмен цвят⁴. Това значение става очевидно напр. при сравняване на руския оригинал и

българския превод на повестта „Българе от старо време“ от Л. Каравелов, в която е употребен интересуваният ни израз.

– Да, да, дъдушка Либенъ, ты большой знатокъ въ этомъ дѣлѣ. Помнишь, у тебя еще была **сѣренькая лошадка** (подч. мое – И. Б.), просто съ-ума сводила молодѣжь, и право, не знаю, зачѣмъ ты продалъ ее.

– Въ томъ-то и дѣло, Хаджи, что ты самъ-то не знаешь толку въ лошадахъ. Правда, **сѣрая лошадь** (подч. мое – И. Б.) была золотая... [Каравелов 1868: 48]

Словосъчетанието **сѣрая лошадь** на руски буквално означава „сив кон“. Ето как Л. Каравелов превежда този израз в българския превод на повестта:

– Тѣй, тѣй, дѣдо Либене, ти си голѣмъ бинеджия, и разбирашъ що купувашъ и що продавашъ. А помнишь ли?... ти имаше единъ **зелень хатъ** (подч. мое – И. Б.), и момчетата бѣха полудѣле за него... Азъ, да ти кажа право, не разбирамъ, защо го ти продаде!

– А знаешъ ли що, Хаджи? Ти не знаешъ, що е конь и кой конь е по-добаръ? За конете ти питай мене. Истина, че **зелениятъ конь** (подч. мое – И. Б.) бѣше **златень конь**; ала и той си имаше своите кусуре [Каравелов 1872: 316, кол. 1 – 2].

След като народното творчество и литературата утвърждават, че **зелен кон** съществува, как да се обясни употребата на разглеждания израз като означител на нещо **невъзможно, несъществуващо?**

Доколкото ми е известно, словосъчетанието **зелен кон** като означение на **нещо невъзможно или изключително** за пръв път е употребено от проф. д-р Александър Балабанов в статията „Художествен театър или Вишнева градина“. Тя е посветена на гостуването на Московския художествен театър у нас и е публикувана за пръв път във в-к „Зора“, бр. 436 от 27 октомври 1920 г. (вж. редакторските бележки към [Балабанов 1920]). В нея ученият отбелязва положителните черти в изпълнението на артистите от Московския художествен театър по следния начин: „Разбира се, трябва да се радваме, че ни дойдоха такива гости. Школа по театъра, без шарлатания, чисто, искрено желание да се служи на изкуството. Трогателна преданност към общото на всеки един актьор и затова хармонията е пълна.“ [Балабанов 1920: 572 – 573]. След това проф. Ап. Балабанов препоръчва: „Добре би било всички български артисти да имат възможност по няколко пъти да видят тия представления. Това виждане ще им значи една малка командировка за специализиране в странство, всеки артист ще узнае как и дреболията е важна, как трудът често може да постигне цели, постигани обикновено само с таланта.“ [Балабанов 1920: 573]. Заедно с това той акцентува върху следното: „А по-свободните артистични души ще видят и нещо по-ценно: че трябва да изучават някои отделни работи, но че не трябва да играят така.“ [Балабанов 1920: 573]. Изтъкнатият български учен и литературен критик посочва като **недостатък** на играта на руските артисти именно **стремежа към абсолютно точно възпроизвеждане на действителността, към краен рационализъм**: „Ето тоя рационализъм, тая точност на школата създава досадата, скуката. [...] И все пак на мен, при тая безконечна естественост, при фанатизма, с който се изтъкваше тя, често пъти ми идеше да извикам: «Стига за бога! Покажете

ми човек с шест ръце, теле с две глави, дайте ми зелен кон, избавете ме само от тая естественост!» [Балабанов 1920: 575]

Статията на Ал. Балабанов става много популярна и предизвиква редица коментари, отговори и критики в тогавашната българска преса⁵. Ето какво си спомня проф. Тодор Боров по този повод: „И все пак, едва ли някой можеше да очаква бурята, която малката вестникарска статия на Балабанов предизвика. Воят срещу него бе неопишуем – аз лично помня общественото възбуждение: само по тоя въпрос се говореше и спореше по улици, по кръчми и в кафенета, в университета, възмущаваха се от статията на Балабанов и хора, които не само не бяха я прочели, но не бяха и виждали – нито нея, нито Художествения театър. Няколко десетки отговори, възражения, нападки и закачки се изсипаха в органите на печата, събрания и седенки на възмутени граждани и гражданки се свикваха, дори едно питейно заведение в София бе кръстено „Зеленият кон“. [Боров 1979: 10] Една от конкретните реакции на статията на проф. Ал. Балабанов принадлежи на писателя Чавдар Мутафов. За мото на своето есе „Зеленият кон“ Ч. Мутафов поставя мисълта на Ал. Балабанов „Дайте ми теле с двъ глави, зеленъ конь!“ и започва своя текст така: „Той е винаги такъвъ за далтониститъ, но отъ това тъ много нъщо не научаватъ. Защото, за тъхъ той не може да бжде другъ. Но тъ биха протестирали всъки пжтъ, ако по нъкаква случайность зрънието имъ би станало нормално – или пжкъ коньтъ промънъше боята си. Тогава тъ биха осждили всички закони на свътлината, и по тоя поводъ биха получили тепърва скука. А отъ скука, тъ биха протестирали още веднажъ И това – три пжти.

За щастие, обаче, коньтъ е зеленъ не само за далтониститъ. Той т р ъ б в а да бжде зеленъ всъки пжтъ, когато пасе червена тръва подъ жълто небе” [Мутафов 1920/21: 129].

Повикът на Ал. Балабанов «дайте ми зелен кон» става повод и за подигравки. Ето две от тях: 1. «Литературния вѣстникъ, това е непрѣстанно движение, но движение безъ релси. Релси не му и трѣбать, защото той е бричка, която трѣба да се движи само по изравнени пжтища. Да не се отклонява настрани, защото сигурно ще затъне. [...] Впрегнати сж в нея: въ срѣдата – зеления конъ на Балабанова, отстрани – двѣ логойчета, които каратъ наждѣто ги шибать.» [Василев 1921: 289]; 2. «Въ борбата, той (Ал. Балабанов – в с.м. – И. Б.) не е самъ. Слѣдъ зеления конъ на славния хидалго езди на своето дръгливо муле неговиятъ копиеносецъ. Както и сжщинскиятъ Санчо Пансо, той е трѣзвенъ, вижда и прѣцѣнява хубаво всичко.» [Василев 1921: 294].

Самият Ал. Балабанов отбелязва по повод на различните реакции на статията „Художествен театър или Вишнева градина“: „На моята бележка от няколко реда, в която казах всичко от онова, което е в художествения театър, отговори се с милион и половина статии, често доста дръзки и смешни спрямо простите и кротките мои мисли. Особено се изпошари зеления мой кон.“ [Балабанов 1921: 180].

За този израз споменава по-късно напр. Димитър Осинин в свое поздравление към проф. Ал. Балабанов: „Вие като неуморен кърт подравяте всички утъпкани пътеки на живота, казвайки: „Че потърсете нещо свое, ново, бодливо, хапливо, рогато, тръпчиво, зелен кон! Не ви ли омръзна да се лутате все тъй еднообразно, в строго установен делничен кръг!“ [Осинин 1986: 109].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Посочените дотук факти доказват, че изразът *зелен кон* първоначално означава съвсем определен цвят на животното. Това първично значение на израза е рядко срещано и затова по-късно, вероятно под влияние на популярната статия на проф. Ал. Балабанов, словосъчетанието започва да означава *нещо невъзможно, невероятно*.

БЕЛЕЖКИ

1. Доказателство за популярността на този израз е фактът, че търсачката Google дава 117 резултата за него (сведението е от 24 април 2015 г.).
2. Очевидно е, че частта на израза, посветена на „умния даскал“, не може да бъде обект на езиковедско проучване и затова тук няма да се спирам върху нея.
3. Разглежданият израз е характеризираан като „Нар.-поет.“ в [Речник на българския език 1987: 879]. Други примери за неговата употреба във фолклора вж. в [Речник на българския език 1987: 879].
4. Ст. Илчев посочва, че определението **зелен** в проучвания израз означава още *млад, буен*, вж. „Такива петна имат светлите коне, докато са още млади, ето защо епитетът „зелен“ значи едновременно и „млад, буен“. [Илчев 1975: 103]
5. Вж. редакторските бележки към [Балабанов 1920].

ИЗТОЧНИЦИ

Балабанов 1920: Александър Балабанов. Художествен театър или Вишнева градина. – В: Александър Балабанов. Студии, статии, рецензии, спомени. С., Издателство „Български писател“, 1973, с. 572 – 575.

Балабанов 1921: Гео Милев, Александър Балабанов. Разпри. – В: Литературен лист РАЗВИГОР. Предговор, съставителство и приложение Елена Налбантова. В. Търново, Издателство „Слово“, 1998, с. 176 – 180.

Боров 1979: Тодор Боров. Александър Балабанов (Личност и дело. Слово за 100-годишнината от рождението му). – В: Александър Балабанов. И аз на тоя свят. Спомени от разни времена. С., Издателство „Български писател“, 1985, с. 5 – 16.

Василев 1921: Владимиръ Василевъ. Донъ Кихотъ и неговиятъ копиеносецъ. – В: сп. „Златорогъ“, год. II, кн. 4-5 (април-май 1921 г.), с. 285 – 295.

Дете на сив-зелен кон. – Дете на сив-зелен кон. Народни празнични песни. Текстът се намира на следния електронен адрес:

<http://litenet.bg/folklor/sbornici/osinin/koledni/dete.htm> (достъп на 09.09.2010 г.)

Дяволът и ученикът му 1963: Дяволът и ученикът му. – В: Българско народно творчество в 12 тома. Т. IX – Приказки вълшебни и за животни. С., Издателство „Български писател“, 1963, с. 435 – 438.

Каравелов 1868: Страници изъ книги страданій болгарского племени. Повѣсти и разказы Любена Каравелова. Москва, 1868. (При написването на предложения доклад съм използвал изданието, което се намира на следния електронен адрес: www.knigafund.ru/books/11502/read; достъп на 02.04.2014 г.)

Каравелов 1872: Българе отъ старо време. – Във: в-к «Свобода», год. II, бр. 40; Букурещъ, 18. марта 1872, с. 314 – 316.

Мутафов 1920/21: Чавдаръ Мутафовъ. Зелениятъ конь. – В: сп. «Възни», год. II (1920 – 21), кн. 3, с. 129 – 130.

Осинин 1986: Димитър Осинин. Познанството ми с Александър Балабанов. – В: Александър Балабанов, Симеон Радев в спомените на съвременниците си. С., Издателство «Български писател», 1986, с. 106 – 110.

Процвиллил ми сив-зелен кон. – Процвиллил ми сив-зелен кон. Народни празнични песни. Текстът се намира на следния електронен адрес: <http://liternet.bg/folklor/sbornici/osinin/lazarski/procvilil.htm> (достъп на 09.09.2010 г.).

Славейков 1958: Пенчо Славейков. Кървава песен. – В: Пенчо Славейков. Събрани съчинения в 8 тома. Т. III. С., Издателство „Български писател”, 1958.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Ганева, Петрова: Боряна Ганева, Анастасия Петрова. Пъстрото като връзка и преход между различни състояния (за митологичната основа на няколко балкански езикови единици). – Текстът се намира на следния електронен адрес: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:lshZYCPM1w0J:www.linguistics-in-bulgaria.com/StatijaPetrovaGaneva.pdf+%D1%81%D0%B8%D0%B2+%D0%97%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9D+%D0%9A%D0%9E%D0%9D&hl=bg&gl=bg&pid=bl&srcid=ADGEESixTTXg0rbl9b9p1ITPNXG3ESp8gcRGT5k8Y3IYCEU6IkDFHzHtmCqa3jUyCNCWSL6rCVIUrrcCoUtHATO0mZAJpf_uV_RGNR4Nkf-Pe3Zxzn3HJF7ePfAnXlXighA_wk-v__Eb&sig=AHIEtbSNmTrnxxIA1fhAeY1aMdcAde4EHA (достъп на 09.09.2010 год.).

[2] Илчев 1975: Стефан Илчев. Из живота на думите (Езикови бележки). С., Издателство «Народна просвета», 1975.

[3] Петрова, Ганева: Анастасия Петрова, Боряна Ганева. Към въпроса за зеления кон в балканския фолклор. – Текстът се намира на следния електронен адрес: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-190473.html> (достъп на 02.05.2014 г.).

[4] Речник на българския език 1987: Речник на българския език. Т. V (Ж – ЗЯПНУВАНЕ). С., Издателство на БАН, 1987.

За контакти:

Иво Маринов Братанов, доктор по български език, старши учител по български език и литература, СОУ „Христо Ботев” – Русе, дом. тел.: 082-829-032, e-mail: ibratanov@abv.bg

Докладът е рецензиран.